

**SOCIALE OPVOEDING
EN
VORMING TOT BURGERZIN**

LA 6

ARGO
Onderwijsondersteuning
J. de Lalaingstraat 28
1040 Brussel

Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur
Rijkslager Onderwijs

SOCIALE OPVOEDING EN VORMING TOT BURGERZIN

LEERPLAN EN LEIDRAAD

Organisatie van het onderwijs
Rijksonderwijs
Structuren, Leerplannen en Methodes
1977

KABINET VAN DE MINISTER
VAN NATIONALE OPVOEDING

De school voor het leven door het leven is een oude droom. De onderwijsvernieuwingen van de laatste decennia zijn steeds in die richting gegaan.

Met dit leerplan wordt hetzelfde doel nagestreefd. Wil de burger actief kunnen deelnemen aan het beheer van de gemeenschap, dan moet hij ook inzicht hebben. Daarvoor is informatie nodig. Maar hij moet ook weten welke inbreng hij kan hebben, hoe hij de problemen kan aanpakken. Dit alles moet hem brengen tot een totale democratische opstelling, in het besef dat alleen een samen bouwen aan dezelfde doelstellingen een gemeenschap kan optillen tot een niveau dat zekerheid voor en gelijke kansen aan allen biedt. Daarbij moeten eerbied voor het individu en zijn individualiteit enerzijds en de behoefte aan medewerking van allen voor het realiseren van een harmonische gemeenschap anderzijds, hand in hand gaan.

Dergelijke mentale houding verwerft men niet in een handomdraai. Men kan er ook niet mee beginnen nadat eerst een houding van onderdanigheid werd aangekweekt. Ze kan slechts bereikt worden wanneer men van jongsaf geleerd heeft te observeren, te vergelijken, te kiezen, te motiveren en consequent te handelen. Het is de bedoeling dat bijgaand leerplan in die geest wordt uitgewerkt. Het is daarbij erg belangrijk dat de leerkracht ruime aandacht besteedt aan de inleidende beschouwingen. Het is ook nodig voortdurend in herinnering te houden dat een diepgaande bespreking van het hoe en het waarom direct moet worden gekoppeld aan het verstreken van informatie. De opsomming in dit leerplan is dan ook bedoeld als een aanwijzing van mogelijkheden en niet als een verplicht kennispakket. Vandaar dat de idee dit document als een leidraad te gebruiken eigenlijk het hoofaccent dient te krijgen.

Ik twijfel er niet aan dat met dit werkdokument andermaal een bijdrage werd geleverd om de leerkrachten te helpen hun onderwijs zo uit te bouwen dat zij meewerken aan de vorming van toekomstgerichte jongeren.

J. RAMAEKERS,

Minister van Nationale Opvoeding

B
2-37 (1,77)

1. DOELSTELLINGEN

De hiernavolgende doelstellingen zijn richtinggevend zowel voor het opvoedend aspect (vorming) als voor de leeractiviteiten (kennis).

Zij bepalen eensdeels de geest van ons opvoedingswerk en omschrijven anderdeels zowel de gedragingen (attitudes) als de leerinhouden.

Deze doelstellingen zijn niet beperkend, ze kunnen dus worden aangevuld en ze zijn gemakkelijks halve in drie categorieën ingedeeld, daar waar zij in wezen slechts één en dezelfde taak beogen : de sociaal en staatsburgerlijk opgevoede mens.

De nood aan het verwerven van een echte sociale ingesteldheid, aan een oprecht leren samen-leven, aan een creatieve bewogenheid voor-de-andere, moet als het meest specifieke kenmerk van deze tijd worden beschouwd. Een eigentijdse (vernieuwde) basisschool kan noch mag deze doelstellingen negeren. Daarbij overkoepelen zij o.i. alle andere onderwijsdoelen.

1.1. ALGEMENE VORMINGSDOELEN

1.1.1. Het uitbouwen van het kind als sociale persoon

Bij de opvoeding van het kind tot lid van de gemeenschappen, van de staat en van de wereld moet bestendig voor ogen worden gehouden dat de mens een sociaal individu is. Dit houdt o.m. in dat de kinderen ook bepaalde graden van zelfstandigheid vertonen.

1.1.2. Vertrouwen wekken in en leren leven volgens een democratische levensvisie

Bij alle gelegenheden moeten we een praktische opvoeding tot een democratische, een mentale en een gevoelsinstelling nastreven, wat zich zal uiten in een concrete democratische levensstijl.

De democratische levensstijl berust essentieel op vertrouwen, op vrijheid, op een streven naar waarheid (objectiviteit), op erkennen en eerbiedigen van anderen.

1.1.3. Een voortdurend bezinnen over waarden en normen

Een doorlopend zich bezinnen over en een (her)waarderen van sociale en culturele begrippen en inzichten blijft geboden, omdat het maatschappelijk bestel van ons land en van de wereld een complex, veranderend geheel vormt.

Er zijn processen van evaluatie en mutatie waarvan de beoordeling zeer subjectief kan zijn. Het erkennen en het aanvaarden van de verschijnselen eenheid, verscheidenheid, tegenstelling zijn fundamenteel geworden van volwassen menselijk denken en handelen.

1.1.4. Het verwerven van ruimere inzichten in het hoe en het waarom van de werking van sociale en staatsburgerlijke instellingen en organismen

Het huidige bestel van staat en wereld is ongemeen dynamisch geworden : de veranderlijkheid is een kenmerk van ons huidig levensbeeld.

De eigentijdse problemen, de actuele gebeurtenissen... zijn niet het resultaat van het toeval. Tussen mensen, dingen, opvattingen, stromingen zijn er causale verbanden. Er zijn oorzaken waarom er iets werd gedaan, of slecht of onvolledig werd gedaan...

Het dagelijkse feitenmateriaal kan niet worden begrepen, indien het los wordt gezien van de grotere gehelen waarbinnen het zich manifesteert. Wil het feitenmateriaal sociaal opvoedende waarde hebben, dan moet het bewust behandeld worden in ruime bestaande verbanden. Op die manier kan het geïntegreerd worden in de groeiende persoonlijkheid van het kind.

De sociale en staatsburgerlijke opvoeding wil de kinderen leren inzien, dat zij de erfgenamen zijn van het waardevolle én van het niet waardevolle uit het verleden. Op een bepaald ogenblik zullen zij geroepen zijn om de toekomst van die wereld en daardoor de grote lijnen van het eigen leven te bepalen.

1.1.5. Het leren inzien van het belang van goede intermenselijke verhoudingen

Een eigentijdse (basis)opvoeding moet principieel uitgaan van de medeverantwoordelijkheid t.a.v. alle medemensen. Er kan niet vroeg genoeg begonnen worden met de aanzet van de bewustmaking en de wil om de samenleving op een rechtvaardige en menswaardige wijze in te richten.

In de problemen en in het leven van elke dag zitten velerlei situaties, o.m. de zo belangrijke intermenselijke verhoudingen.

Het komt er op aan de kinderen *situaties* te leren aanvoelen, vaststellen, analyseren, begrijpen en beoordelen, opdat deze bepalend zouden zijn voor hun sociaal gedrag. In die zin is de bewustwording en de bewustmaking van de intermenselijke relaties en het verwereven van inzicht hierin één van de belangrijkste doelstellingen. En alhoewel de basisschool zich uiteraard zal moeten beperken tot het verwerven van enkele fundamentele inzichten, zijn deze waardevol genoeg om er de beste krachten aan te wijden en er de vereiste tijd voor uit te trekken.

1.2. CONCRETE GEDRAGINGSDOELEN

Als noodzakelijke basis moeten de creatief sociale en democratische instelling en gezindheid van de school en van de leerkrachten worden voorondersteld.

1.2.1. Leerkracht en kind moeten zich als lid medeverantwoordelijk leren voelen.

Vgl. het thema : Op u komt het aan.

1.2.2. Leerkracht en kind moeten zich als lid van een groep leren gedragen.

Samen beleven en samen (leren) werken en spelen is een noodzaak geworden.

1.2.3. Leerkracht en kind moeten aangespoord worden om praktisch hulpbetoon te bewijzen.

Zij dienen meer aandacht op te brengen voor socialiserende werkwijzen (projecten, deelname aan milieuzorg, e.a.).

1.2.4. Leerkracht en kind moeten zelftucht en verdraagzaamheid kunnen opbrengen bij conflictsituaties.

1.2.5. Leerkracht en kind moeten zich solidair leren voelen en gedragen.

1.2.6. Het is noodzakelijk dat leerkracht en leerlingen naar elkaar en naar anderen leren luisteren.

Debat en groepsgesprek zijn daarvoor uitstekende werkvormen.

1.2.7. Leerkracht en leerling moeten eerbied kunnen opbrengen voor elke mens.

Wie hij ook zij en waar hij ook woont.

Het is fundamenteel dat elke persoon, ook de persoon-in-wording, doordrongen is van een diepmenselijk zelfrespect. Er zijn dingen die men niet kan doen zonder het mens-zijn zelf aan te tasten.

1.2.8. Leerkracht en leerling moeten zich actief inzetten voor het behoud van een gezond leefbaar milieu.

Reeds van op de basisschool leren we de natuur als essentiële waarde voor het (leef)milieu eerbiedigen en verdedigen.

1.3. LEERDOELEN

Deze doelen komen neer op : a) bewustmaking van de doelen aangegeven onder 1 en 2; b) verwerving van een beperkte globale kennis inzake structuren en organisatievormen.

1.3.1. Elkeen heeft een taak t.o.v. zichzelf en anderen.

De kinderen geleidelijk voorbereiden en hen ervan doordringen dat het sociale en maatschappelijke leven het werk is van alle mensen, dus eveneens het werk van elk van ons, waardoor elkeen gehouden is er zijn beste krachten aan te wijden. Vooral door de persoonlijke bijdrage (engagement) van eenieder zullen streek/land/wereld bewoonbaar blijven. Het inzicht verwerven dat het op elkeen van ons aankomt.

1.3.2. Het inzicht bijbrengen dat de arbeid een middel is voor eigen welzijn, maar evenzeer een bijdrage is voor het welzijn van allen.

Onze huidige levenswijze is slechts mogelijk door de enorme diversiteit van het arbeidsproces en door zijn gevolgen voor het individuele en sociale leven. Wat er ook van zij, elkeen zal moeten arbeiden.

1.3.3. Inzicht verwerven in het menselijk streven naar bezit en enkele daarmee samenhangende problemen.

Individueel en openbaar bezit zijn het resultaat van o.m. arbeid; ze moeten in het belang van eenieder zo goed mogelijk worden beheerd.

1.3.4. Begrip ontwikkelen voor het menselijk recht op veiligheid.

Veiligheid is een belangrijk probleem dat ons allen aanbelangt en waarvoor zowel het individu als de maatschappij de nodige voorzieningen moeten treffen.

1.3.5. Een democratische levensvisie vereist een grote mate van verantwoorde vrijheid samen met de daaraan verbonden plichten.

Het huidige leven verplicht de mens op elk ogenblik te kiezen, een keuze te doen die soms weegt op het gehele leven. Zo vlug mogelijk leren een verantwoorde keuze te doen en te leren er de gevolgen van te aanvaarden, is ongetwijfeld nodig.

1.3.6. Enig inzicht bijbrengen in de diversiteit van problemen en oplossingen.

Het moderne leven is een enorme complexiteit waarbij vele problemen onderling nauw verweven zijn. Bovendien is deze problematiek historisch gegroeid en geografisch bepaald. Dit kennisterrein is als dusdanig niet toegankelijk voor de basisschool. Wel kan de leerkracht deze diversiteit laten aanvoelen.

1.3.7. Een beperkte kennis laten verwerven van de grote organisatievormen van de eigen gemeente en eigen streek.

Hoofdzakelijk in het 4de leerjaar.

1.3.8. Een beperkte staatsburgerlijke kennis van het eigen land.

B.v. koninkrijk, parlement, regering, hoofdstad, provinciën (hoofdzakelijk in het 5de leerjaar).

1.3.9. Trachten een positieve instelling te bekomen t.o.v. ons " Groot Vaderland ".

Europa. Eerste zeer globale kennismaking met markante Europese instellingen als E.G. (hoofdzakelijk in het 6de leerjaar).

1.3.10. Een positieve instelling nastreven t.a.v. het feit dat een moderne mens ook " wereldburger " wordt (is).

Indien mogelijk en gemotiveerd een globale kennis van enkele wereldorganisaties (ONO, Unesco. . .).

Tot besluit willen we nogmaals beklemtonen dat een eigentijdse (basis)opvoeding principieel moet uitgaan van de medeverantwoordelijkheid t.a.v. alle mensen. De aanzet van die bewustmaking en de wil om de samenleving op een rechtvaardige en menswaardige wijze in te richten dient zo vroeg mogelijk en met de nodige aandacht te gebeuren.

2. PEDAGOGISCHE WERKVORMEN

INLEIDENDE BESCHOUWINGEN

De opvoeding van het kind tot lid van de gemeenschap, tot staats- en wereldburger vormt geen leervak in de traditionele zin. Het is evenmin louter een werkmethode. Het is een op het leven voorbereidende, voortdurende opvoeding, waarbij ook de aspecten kennis, inzicht, praktisch weten, praktisch gebruik ervan en levensstijl hun aandeel opeisen.

Om die redenen moet deze opvoeding onverbrekkelijk verbonden zijn met de realiteit van het leven van elke dag. Tevens dienen die methoden en technieken gebruikt, welke in de praktijk van het dagelijkse leven aangewend worden bij en tijdens menselijke contacten. Nu is het zo, dat dergelijke situaties in en buiten de school menigvuldig voorkomen, zodat verschillende aspecten van de sociale opvoeding in heel wat activiteiten verweven zijn en daar kunnen en moeten worden belicht.

2.1 DE SOCIALE OPVOEDING IN DE KLEUTERSCHOOL

Gelet op de moderne visie inzake basisopvoeding kan de lagere school niet onwetend voorbijgaan aan hetgeen door de kleuterleidster wordt gedaan. Vandaar dat onderstaand uittreksel uit het "werkplan voor opvoedende activiteiten in de kleuterschool" de leerkracht van het eerste niveau niet onbekend mag zijn.

A — MORELE EN SOCIALE OPVOEDING

Aard en doel :

De drang naar zelfstandigheid stimuleren (aanmoedigen).

De kleuter helpen de frustraties te verwerken die het leven in groep meebrengt.

Goede gewoonten van orde en wellevendheid ontwikkelen en voornaamheid nastreven.

Gelegenheden scheppen die toelaten een beroep te doen op altruïstische gevoelens en blijken van ontluikend altruïsme loven.

Rekening houdend met zijn affectief en verstandelijk ontwikkelingspeil, de kleuter verantwoordelijkheid laten dragen ten overstaan van de groep.

Zijn fijngevoeligheid en zijn wilskracht opvoeden.

In en door de actie de kleuter inwijden in de regels van de zedenleer die hij kan begrijpen.

Naast de morele opvoeding t.o.v. het sociale milieu ook aandacht besteden aan het ontwikkelen van de liefde voor de natuur. Dieren en planten moeten op speelse wijze benaderd worden om ze te leren kennen, beschermen en liefhebben. Eerbied voor de natuur mag ook voor kleuters geen ijdel begrip zijn; zij worden geboeid door al wat leeft en moeten van jongsaf leren wat wel en wat niet mag met het oog op het vrijwaren van het leefmilieu.

Wenken voor de leidster :

De doeltreffendheid van de morele opvoeding in de kleuterschool hangt in de eerste plaats af van het contact tussen de kleuters en de leidster (zie rol van de leidster) en van de gedragspatronen waarvan zij het voorbeeld zal geven.

— *Tijdens het spel en de activiteiten zal zij de aandacht van de kleuters vestigen op al wat toegelaten is; te veel verbieden zet aan tot ongehoorzaamheid.*

— *Niet te veel commentaar leveren bij af te keuren gedragingen; dit zou de kleuters aanzetten tot herbeginnen.*

— *Niet telkens weer vroegere tekortkomingen van de kleuters oprakelen.*

— *Zonder overdrijving negatieve gedragingen afkeuren en positieve gedragingen loven.*

— *Vermijden dat een kind zou gaan denken dat het definitief tot een bepaalde groep behoort : de brave of de stoute kleuters;*

*de verzorgde of de slordige kleuters;
de kleuters die de waarheid zeggen of deze die liegen.*

- *Daden beoordelen zonder de kleuter te veroordelen daar hij onbewust geneigd is zich te gedragen zoals hij denkt dat de volwassenen van hem zullen verwachten.*
- *De kleuter helpen zich bewust te worden van zijn vooruitgang en van zijn groeiende mogelijkheden om zijn zin voor inspanning te ontwikkelen.*
- *Niet verbaal moraliseren. De principes van de zedenleer in het concrete onderwijzen en ze geleidelijk losmaken uit de situaties die het kind dagelijks beleeft. Beroep doen op het moreel oordeel van de kleuter tijdens het spel, het verhaal, het poppen-spel, de filmprojecties, enz. Aan de hand van deze activiteiten het oordeel trachten op te voeden.*
- *Agressiviteit is een gevolg van angst en spanning. De kleuterleidster zal trachten uit te maken welke de oorzaken hiervan zijn en het kind helpen om ze te overwinnen door het scheppen van een gunstige classesfeer, door belangstelling en begrip aan de dag te leggen, door eventueel inlichtingen in te winnen bij de ouders.*
- *Tijdens de geleide activiteiten stelt de kleuterleidster de kinderen voor groepen te vormen van 2, 3 of meer kleuters, om samen te spelen rond het waterbekken of de zandtafel, om samen te werken aan een creatieve bezigheid of een huishoudelijk spel, om samen te dramatiseren, enz...*
- *Het indelen in definitieve groepen is af te raden: deze werkwijze beperkt het verrijkende contact tussen de kleuters, en gaat hen op de duur vervelen.*
- *De groepsactiviteiten moeten de kleuters de gelegenheid bieden dikwijls van partner(s) te wisselen en tot samenspel te komen met die kleuters, waarbij zij zich nooit spontaan aansluiten.*
- *De kleuterleidster moet op handige wijze het vormen van groepen leiden, ervoor zorgend dat elk kind gelijke kansen krijgt. Zij moet voorkomen dat er zich vaste gesloten groepjes zouden vormen.*
- *Zij zal vanzelfsprekend aan elke groep de nodige aandacht besteden.*
- *Voor de contacten met de natuur de werkelijkheid opzoeken en langs de werkelijkheid om liefde en eerbied voor de natuur ontwikkelen.*
- *Vaststellingen doen: dieren hebben voedsel nodig, zorgen voor hun jongen; planten leven, zij hebben water nodig, wij mogen ze niet nodeloos uitrukken...*

2.2. DE SOCIALE OPVOEDING IN DE ONDERBOUW VAN DE BASISCHOOL

2.2.1.

Voor de onderbouw van de basisschool wordt geen systematisch uit te voeren leerplan vooropgesteld.

Het ontbreken van een voorgeschreven leerplan en van opzettelijk daarvoor uitgetrokken uren beduidt geenszins, dat de leerkrachten van de onderbouw van de basisschool het werk zouden mogen stopzetten, dat in het gezin en in de kleuterschool werd aangevangen. Het betekent zeker niet, dat de sociale opvoeding mag worden verwaarloosd.

Bij de overgang van de kleuterschool naar de onderbouw van de basisschool zal het kind reeds belangrijke sociale gedragsregels verworven hebben en ook toepassen. Bijgevolg zal er moeten worden aangeknoopt bij wat reeds aanwezig is, zodat het kind de gelegenheid zal krijgen het verworvene verder toe te passen en te verfijnen. Daarnaast echter dient het tevens nieuwe gedragsregels te leren kennen en hanteren. Het zal dan ook de taak zijn van de school en van de leerkracht het leven in en om de school zo te organiseren, dat er op natuurlijke wijze nieuwe situaties en verhoudingen ontstaan. Vooral de geest waarin de uitbating van het milieu moet worden opgevat kan de volle maat geven aan dit aspect van de opvoeding. Ook de occasionele gevallen en gebeurtenissen, waarop accenten van sociale opvoeding kunnen worden gelegd, moeten in al hun mogelijkheden worden gebruikt en verdiept.

De belangrijke en moeilijke taak voor de leerkracht zal erin bestaan bij elke activiteit, bij elke gelegenheid telkens het aspect sociale opvoeding zelf te ontdekken, te laten beoefenen in situaties, problemen en taken, waarvoor het kind ontvankelijk en gevoelig is. In wederzijdse wisselwerking moeten leerkracht en leerlingen samen de sociale gevoeligheid en sociale zin ontwikkelen en verfijnen. De tijd daaraan besteed en de inspanning daarvoor geleverd zijn nuttig en waardevol. Aldus leert het kind ervaren dat samenleven, samenwerken, samenzijn, vlot, harmonisch, prettig kunnen verlopen. Door een dergelijke aanpak zal de sociale opvoeding een CONCREET, PRAKTISCH en LEVENSECHT karakter hebben !

2.2.2. Voorbeelden van concrete gelegenheden in een actief geleide klas.

- Organiseren en opbouwen van het materiële aspect van de klas : aandeel, taken van de leerlingen i.v.m. bibliotheek, natuurtafel, winkelhoek, aquarium, terrarium, planten, kiembakken . . .
- Groepsactiviteiten met aanvullende opdrachten in functie van gemeenschappelijke doelstellingen : schilderen in groep, realisaties in de zandtafel, verdelen van taken, verzorgen van de uitvoeringen. . .
- Praktisch hulpbetoon tegenover medeleerlingen : tafeldekken, uit- en aankleden, verzorgen van kwetsuren, uitlenen en terugbezorgen van materieel, raadgeving bij problemen. . .
- Gezamenlijke beleving bij het spelen in groep en sportmanifestaties.
- Alle socio-culturele activiteiten.
- Uiten van vreugde, betonen van solidariteit, opbrengen van begrip bij goede of slechte beurten. . .
- Individuele prestaties en prestaties in groep : dramatisatie, poppenspel, samenspel, zang . . .
- Bij de vorming van goede werk- en leefgewoonten i.v.m. orde, regelmaat, hygiëne, verkeer, veiligheid, spaarzaamheid . . .
- Oplossen van tegenstellingen en conflicten.

2.3. SOCIALE OPVOEDING EN VORMING TOT BURGERZIN IN DE BOVENBOUW VAN DE BASISSSCHOOL (4de, 5de en 6de leerjaar)

2.3.1. Algemene principes

In de bovenbouw van de basisschool krijgt de sociale opvoeding en de vorming tot burgerzin, naats het occasioneel, nu ook een *systematisch* karakter. Teneinde leerkrachten te helpen bij het organiseren van het systematisch onderricht worden in dit leerplan zes thema's schematisch uitgewerkt. Deze belichten belangwekkende aspecten van het maatschappelijk en sociaal leven.

Dit werkdocument beoogt een *praktische* opvoeding. Het streefdoel blijft : groeien naar een eigen levensstijl gericht op beter samenleven door nieuwe inzichten in concreet *handelen* om te zetten.

Dit veronderstelt dat ook de leerkrachten van de bovenbouw van de basisschool het klas- en schoolleven zó moeten organiseren dat er op *natuurlijke wijze* situaties ontstaan waarin de kinderen verplicht worden te overwegen, te interpreteren, te bespreken, af te spreken en te kiezen én overeenkomstig daarmee te handelen.

De school moet een *natuurlijk leefmilieu* zijn waar het kind de hoogste

kwaliteiten van zijn "mens-zijn" in zich kan verwezenlijken onder kundige en tactvolle leiding van de onderwijzer-opvoeder. Dat leefmilieu moet er een zijn waar vrijheid, zij het dan geleide vrijheid, geen ijdel woord is;

- een leefmilieu waarin het kind verantwoordelijkheid kan dragen, initiatief kan nemen, waarin de onderwijzer veel minder dan vroeger autoriteit is maar wel vertrouwenspersoon;
- een leefmilieu waarin het kind met waarden en normen wordt geconfronteerd en er de zijne kan kiezen, die de grondslag zullen vormen van zijn levenshouding;
- een leefmilieu waarin het met anderen kansamenwerken en ervaart dat het resultaat van de inspanning van de groep groter is dan het resultaat van zijn individuele inspanning.

Het ligt dus geenszins in de bedoeling alle punten die bij de thema's worden opgegeven, volledig als leerstof aan de leerlingen aan te bieden of ze als parate kennis over te dragen. Dit leerplan is een werkinstrument voor de leerkracht, geen kenniscatalogus voor de leerlingen. Daarenboven dient er rekening mee gehouden dat de in bijlage uitgewerkte thema's alléén exemplarisch bedoeld zijn. en dat ze eventueel door andere kunnen worden vervangen.

2.3.2. Didactische principes

Het spreekt vanzelf dat alle fundamentele principes die gelden voor de overige leervakken, ook dienen toegepast voor de sociale opvoeding. Toch lijkt het nuttig enkele punten bijzonder te beklemtonen.

2.3.2.1. Uitgangspunten:

a. *het occasionele :*

Dit blijft zeker het belangrijkste. Zelfs zo men de thematische behandeling verantwoord en gepast acht, kan de aanleiding tot het aanbieden toch nog steeds bij voorrang in het toevallige gezocht worden. In dit licht bekeken is er zeker geen rangorde te zoeken in de opgegeven thema's (Vb. een ontploffing in een fabriek zet ons op weg voor het thema " ... alle mensen werken of hebben gewerkt ").

b. *de persoonlijke ervaring :*

Wat de leerling persoonlijk beleeft, zal hem ook het sterkst boeien en bijgevolg het best motiveren. Deze ervaring kan toevallig zijn (vb. vader wordt afgedankt) of door de leerkracht uitgelokt (vb. opdracht in de gymles verplicht tot samenwerking).

c. *de behoeften :*

Het ervaren van bepaalde behoeften leunt sterk aan bij de persoonlijke ervaring. De intermenselijke verhoudingen en situaties vormen hier de uitgangspunten : hulpverlening, botsingen, samenwerking, taakuitvoering. het behoeft hier nauwelijks onderstreept dat een voorwaarde om tot werkelijke samenleving te komen er in bestaat dat de samenwerkingsregels door de gemeenschap (groep, klas, school) ZELF worden opgesteld. School- en klasreglement, schoolcoöperatief, klasseparlement, self-government, klasserechtbank, medezeggenschap, medebeheer, inspraak, groepswork, takenlijst, enz. kunnen aldus zinvolle, inhoudrijke en werkelijk doorleefde initiatieven worden. We herhalen dat problemen die het kind aanspreken zich slechts kunnen voordoen in een milieu waar echt wordt samen-geleefd en samen-gewerkt.

d. *de actualiteit :*

Zij is in ruimte, tijd en belangrijkheid ruimer te zien dan het occasionele.

De rechten van de vrouw, de veertiendaagse van het Rode Kruis, het uitbreken van een gewapend conflict, de economische recessie . . . vinden in deze rubriek hun plaats. Belangrijk hierbij is dat de leerkracht de actualiteit weet te plaatsen in een ruimer kader. Daarin ligt een stimulans om momentopnamen te zien in het raam van grotere problemen.

De leerkracht moet echter op zijn hoede zijn. Onvolledige informatie, onbekendheid met achtergronden, eigen voorkeur, te vlugge conclusies . . . kunnen leiden tot gebrek aan objectiviteit, niet doordachte opstelling, demagogische standpunten. Bovendien bestaat er gevaar voor overschatting inzake levenservaring van de leerlingen. Als criterium geldt ook hier dat de aanknopingspunten binnen de belangstellings sfeer van de kinderen dienen te liggen en hen emotioneel moeten aanspreken.

2.3.2.2. Probleemstelling :

Het afleiden van het probleem uit de informatie en het formuleren ervan mogen geen louter intellectualistische of technische aangelegenheid zijn. Twee punten verdienen hierbij een bijzonder accent :

a. *het probleem dient gesteld op een zinvol niveau :*

Van een tijdelijk conflict tussen twee leerlingen maken we niet het proces van die twee betrokkenen. Het is een aanleiding om spanningen, verschillende belangen, geldingsdrang, conflictsituaties enz. tussen *mensen* te illustreren en bespreken.

b. *het zgn. inclusief denken :*

Hier gaat het niet om de geïsoleerde " ik " persoon. De ik-jij-wij-relatie moet steeds op de voorgrond treden. Dan pas kunnen we duidelijk zien wat gemeenschappelijk denken en handelen betekenen voor de waardevolle ontplooiing van het individu.

2.3.2.3. Uitdieping :

Verbalisme is hier uit den boze. Uitvoerige en gevarieerde informatie is essentieel. Belangrijk is dat zoveel mogelijk via de leerling wordt aangebracht. Zelfwerkzaamheid in de vorm van raadpleging van bronnen, verzamelen van documentatie, kleine enquêtes of beperkte interviews . . . , verdienen dus grote aandacht (zie verder). Door ontleding, vergelijking en partiële conclusies dient de klas dan te komen tot het vinden en vergelijken van zinvolle oplossingen.

2.3.2.4. Conclusies :

a. *Mondelinge synthese :*

Uit de bespreking volgt een besluit. Meestal zal dit in één richting wijzen, maar sporen vertonen van verschillende versies. Een sloganformule (arbeid adelt, wie goed doet, goed ontmoet) kan bezwaarlijk de nuances weergeven.

b. *Schriftelijke synthese :*

Een sociale opstelling is weinig gebaat met een mooie, evenwichtige samenvatting in een schrift. Wie iets van de discussie wil laten beklijven, zal bij voorkeur grijpen naar een klassikale prestatie waarin iets van de problematiek, de informatie en de conclusies terug te vinden is (platen die een tijd aan de wand blijven, klassikaal " album ", muurkrant. . .).

c. *Praktisch gedrag :*

Hoewel moeilijk meetbaar en ook nauwelijks te controleren door buitenstaanders, is dit uiteindelijk toch het enige dat telt. De synthese van de les kan dus in één vraag culmineren " wat DOEN we nu ?

d. *Integratie* :

In de lestijd " sociale opvoeding " een praktische gedragsregel vinden en zelfs deze in de volgende lessen toepassen volstaat niet. Wat als goede formule aanvaard is, moet op elk ogenblik en op elke plaats in de praktijk worden omgezet. De leerlingen hieraan voortdurend herinneren, situaties scheppen die zulks uitlokken, gewoonten en intenties niet afremmen, zelfs laten evalueren van houdingen, behoren tot de permanente opdracht van elke leerkracht.

2.3.3. Didactische hulpmiddelen en werkvormen :

2.3.3.1 De opbouwende dialoog :

Een dialoog leren voeren is van bijzondere betekenis in de opvoeding van het kind tot actief lid van een moderne staat, van de moderne samenleving. Het is niet alleen een middel om kennis te verwerven en mede te delen, maar vooral tot het leggen van intermenselijk contact. Bij de opbouwende dialoog wordt de juiste mentaliteit bij spreker en toehoorder aangekweekt en vastgelegd. Functioneel taalgebruik speelt hierbij een overwegende rol. Het invoeren van groepsgesprekken en -discussies, kringgesprekken, leergesprekken en klasgesprekken is noodzakelijk.

2.3.3.2 Dramatiseren :

Problemen van het reële leven kunnen hierdoor binnen het klasselokaal zeer getrouw worden weergegeven. Het kind kan zich beter in de situatie inleven en door zijn directe participatie kan het zich voorbereiden op diverse interactieprocessen. Het ervaart zijn eigen mogelijkheden, zijn tekortkomingen evenals zijn falen bij het handelen.

Het dramatiseren kan gaan van de eenvoudige uitbeelding van een deelsituatie tot een langer en dieper beleefd rollenspel. Van groot opvoedend belang is de bespreking nadien. Hierdoor wordt later succesvol optreden in de hand gewerkt.

2.3.3.3. Het poppenspel :

Het moet hier gezien worden in het intermenselijk verband. Het biedt mogelijkheden aan het kind om zich in te leven in situaties van anderen.

2.3.3.4. Personen als bronnen van informatie :

Personen vreemd aan de school kunnen verzocht worden in de klas een gesprek te voeren, toelichtingen te geven aan de hand van concrete materie of er kan hun een interview worden afgenomen.

Hierdoor worden voor het kind zeer rijke bronnen van kennis en ervaring aangeboden.

2.3.3.5. Andere bronnen van informatie :

Merktekens, maatschappelijke organismen, kranten, weekbladen, musea, theater, gebeurtenissen (acties, plaatselijke conflicten, ongelukken, rampen...) overblijfselen uit het verleden, radio, T.V., dia's, film, magnetofon, verzamelingen, producten . . .

2.3.3.6. Organismen en instellingen :

Bepaalde instellingen in de nabijheid van de school zijn een bezoek waard (brandweer, politiebureau, eerste hulp, rechtbank, postkantoor, station . . .). Ze laten de kinderen toe waardevolle gegevens te vernemen over georgani-

seerd en functioneel leven. Ze worden in de activiteitsstroom opgenomen waarin mens en groep een verantwoorde taak vervullen. Dergelijke bezoeken kunnen aldus dankbare aanknopingspunten zijn voor initiatie op het sociale en burgerlijk vlak.

3. VOORSTELLEN VAN THEMA'S

ENKELE RICHTLIJNEN VOOR DE PRAKTISCHE VERWEZENLIJING

1. De voorgestelde thema's zijn niet als een cursus te beschouwen en zijn enkel exemplarisch bedoeld.

Zij hoeven dus niet in numerieke volgorde afgehandeld (en zeker niet 'gegeven') te worden.

Het is enkel de bedoeling "mogelijkheden" te suggereren om deze uiterst moeilijke opvoedingstaak te concretiseren.

2. Het is wenselijk dat de klas (resp. de school) jaarlijks een verantwoorde keuze zou doen. Andere (b.v. recente) thema's zijn even aanvaardbaar. Zij dienen dan wel vooraf zelf te worden uitgewerkt. De leidraad stelt bij elk thema 5 tot 6 sub-thema's voor (ongeveer één per maand). De lestijldhiervoor kan wekelijks of per maand worden uitgetrokken.

Er is getracht elk nummer van ieder niveau (leerjaar) ook horizontaal te laten aansluiten. Dit maakt o.a. de behandeling in "graadklassen" gemakkelijker. De leerkrachten uit 5 en 6 kunnen telkens bij het voorgaande niveau aansluiten.

3. De eigenlijke behandeling van elk sub-thema zien wij NIET in de vorm van klassikaal-frontaal lesgeven. Uitgangspunten dienen de feitelijke, momentele situaties te zijn zoals zij *door de leerlingen worden ervaren*. De concrete gebeurtenissen, uitgroeiend soms tot echte belevingen, moeten in groep of in een "kringgesprek" worden besproken. Dit komt meestal neer op het stellen van een of meer probleempjes (door de kinderen!), de gezamenlijke analyse, de vergelijking (hier en elders, nu en vroeger), met op het einde één of meer voorlopige besluiten. Naar die zelf geformuleerde besluiten moeten wij ons dan trachten te gedragen.

4. Bij de behandeling van elk thema komt het op de eerste en laatste plaats aan op het verwerven (via handelingen!) van een praktische sociale houding. Of die attitudes verworven werden is niet meetbaar, doch wel door de leerkracht te observeren. Ook in allerlei buitenschoolse situaties: conflictjes, eetzaal, uitzendingen media, speelplaats, reizen, enz.

Bij wijze van overzicht geven wij hier nogmaals de belangrijkste sociale attitudes aan, die op het einde van het basisonderwijs (gedeeltelijk) door het grootst aantal leerlingen zou moeten verworven zijn:

- hulp bieden aan anderen bij moeilijkheden
- inhaken op bijdragen van anderen
- zwakkeren steunen
- actief deelnemen aan groepstaken
- genomen afspraken nakomen
- eigen schuld of ongelijk kunnen erkennen
- luisteren als anderen spreken
- pogen het standpunt van anderen te begrijpen
- afstand leren nemen bij emotionele conflicten
- uitspraken en prestaties van medeleerlingen op hun echte waarde toetsen
- niet toegeven aan snelle sympathie of antipathie
- eigen prestaties niet onder- of overschatten
- anderen niet opzettelijk belachelijk maken
- zoveel mogelijk de echtheid van informaties nagaan
- aan opbouwende kritiek doen.

5. Het blijft de taak van elke leerkracht de punten van elk thema nauw te verbinden, te verweven met de andere activiteiten : taalopvoeding, moraal, verkeer, milieubescherming, expressie, menswetenschappen, media.

6. De inhoud van de thema's wordt verdeeld over drie niveaus (leerjaren) waarbij de klemtoon telkens ruimtelijk wordt gespreid :

niveau 1 : het kind t.o.v. de menselijke relaties in zijn directe omgeving (milieu)

niveau 2 : het kind t.o.v. de menselijke relaties in de indirecte omgeving (streek, land)

niveau 3 : het kind t.o.v. de menselijke relaties in land en wereld.

Bij het lezen van de tabellen

Voor elk thema worden er — per niveau — een aantal punten opgegeven. De titel geeft de hoofdgedachte weer (attitude).

Cursief wordt aangegeven welke ervaringen, vaststellingen, waarnemingen... het uitgangspunt kunnen vormen.

Daaronder wordt opgegeven welke aspecten één nader onderzoek verdienen.

NIVEAU 2 (5de Leerjaar)

3. DRAMATISCHE GEBEURTENISSEN VERGEN SOLIDARITEIT.

- *Er was een natuurramp te . . .*
- *Er waren stakingsrellen te . . .*
- *Botsingen tussen berogers en . . .*
- *In . . . brak een (burger)oorlog uit.*

Schijnbaar liggen deze problemen ver van ons. Toch raken ze ons in hun consequenties. We mogen de kinderen deze moeilijkheden niet verhelen. Langzaam en voorzichtig moeten ze werkwijze verwerven en getraind worden in een denkwijze zodanig dat ze het als een gewoonte zien volgende facetten te bekijken :

4. ONZE BLIK IS NAAR BUITEN GERICHT, WIJ ZIJN GEEN NAVEL-KIJKERS . . .

- *Er komt een Waal in onze klas . . . We hebben begrip voor de andere taalgroep.*
- *Op school zijn ook andersdenkenden . . . Wie in de minderheid is, heeft ook rechten.*
- *Een vreemde vestiging in de buurt . . . Ook elders wenst men werk in eigen streek.*
- *De regering zwicht voor drukkingsgroepen.*
- *Wij nemen deel aan interscolaire wedstrijden.*
- *Er is herrie rond een film.*

De media en de publieke opinie concentreren de aandacht te vaak op de eigen verworvenheden of problemen. We moeten ook open staan voor de noden van anderen.

NIVEAU 3

(6de Leerjaar)

3. PROBLEMEN VAN ANDEREN RAKEN ONS OOK.

- *Tweederden van de kinderen genieten geen onderwijs . . .*
- *Een orkaan teisterde de kusten van . . .*
- *Op vele plaatsen lijdt men honger . . .*
- *Wij dragen er toe bij dat er oorlogen zijn . . . de bewapeningswedloop.*
- *Atoomwapens.*

De moeilijkheden in de wereld schijnen eigen te zijn aan bepaalde streken. De mens schijnt soms gevaarzones te creëren, ook op sociaal en politiek vlak. Wat kunnen we hiertegen doen ?

4. WIJ BOUWEN AAN ÉÉN WERELD . . .

- *Het Rode Kruis helpt overal . . .*
- *België is lid van de Europese Gemeenschap.*
- *Wij wonen een interlandwedstrijd bij . . .*
- *Er is bezoek van een vreemd staatshoofd . . .*
- *Wij gaan op reis naar het buitenland . . .*
- *Unicef doet beroep op ons.*
- *Wij hebben een correspondent in den vreemde.*
- *We ruilen buitenlandse postzegels.*

Ondanks sceptiscisme geloven we in de inbreng van allen om deze wereld bewoonbaarder te maken. We mogen niet alles aan anderen overlaten. Ook onze eigen inzet is belangrijk, want niemand kan zich veroorloven nog geïsoleerd te leven.

NIVEAU 2

(5de Leerjaar)

4. ELKE ARBEID GEEFT RECHT OP EEN BEHOORLIJKE VERGOEDING. ARBEID MOET WORDEN BELOOND.

Waarom gaan mensen uit werken ? Wat doen ze concreet ? Wat ontvangen ze hiervoor ?

Het loon voor arbeid : weekloon, maandloon, stukloon.

Hoe bepalen we de waarde van een prestatie ?

Gelijk loon voor gelijk werk.

Betekenis van de arbeid voor gezin en maatschappij.

5. WE HEBBEN BEGRIP VOOR EENIEDER. WE TRACHTEN RATIONEEL SAMEN TE WERKEN EN HET MEKAAR ZO MAKKELIJK MO-
TE MAKEN.

Waar werken de mensen ? Waaruit bestaat de taak van mijnwerkers, landbouwers, metselaars, bedienden in openbare dienst, in een ziekenhuis...

Hoe is een landbouwbedrijf, een fabriek georganiseerd ? Onze taak past in een raderwerk. Hoe bemoeilijken we het samenwerken, hoe verbeteren we het ? We maken afspraken (werkplaatsreglement, arbeidsinspectie). Ook hoffelijkheid vergemakkelijkt het samenwerken.

Sommigen werken thuis of komen aan huis : geneesheer, advocaat, schilder, kunstenaar, notaris, veearts, pedicure, geneesheer-specialist.

Ook huisarbeid en zelfstandige beroepen zijn nuttig voor de gemeenschap.

Ook daar vinden we een taakverdeling.

Voor sommige aspecten van ons leven, doen we beroep op het buitenland : voeding uit Nederland, kleding uit Frankrijk, schoeisel uit Italië . . .

Taakverdeling en specialisatie gebeuren ook over de grenzen heen. Benelux.

6. ARBEIDSVERHOUDINGEN LEIDEN SOMS OOK TOT CONFLICTEN. WE HEBBEN BEGRIP VOOR DE PROBLEMEN EN BETUIGEN SOMS ONZE STEUN.

Er zijn nog steeds mensen die onbezoldigd werk verrichten. De vergoeding voor gepresteerd werk is niet steeds in verhouding tot de inspanningen of de verantwoordelijkheid. De arbeidsrelaties en werkvoorwaarden laten wel eens te wensen over. We kijken rond en doen navraag (staking, vorst-verlet, arbeidsongevallen . . .).

Werkgevers en werknemers hebben vaak een verschillende opvatting. Overleg is een eerste stap. Wie is dan woordvoerder ? Welke middelen kunnen gebruikt worden om de eisen kracht bij te zetten ? (staking, stakingsgeld, solidariteitsacties, omscholing . . .)

NIVEAU 3

(6de Leerjaar)

4. WE WORDEN GRAAG BEHOORLIJK VERGOED, MAAR ZIJN OOK BEREID EEN REDELIJKE PRIJS TE BETALEN.

Opsporen van lonen en prijzen voor verschillende beroepen en produkten op verschillende plaatsen en tijdstippen.

Er zijn verschillen in inkomsten. Rijken en armen. Er zijn ook rijke en arme landen.

Men rekent ons bepaalde produkten en diensten soms zwaar aan. Wat is redelijk ?

5. PLANNING IN HET WERK KAN DE BENODIGDE TIJD, DE VEREISTE ENERGIE, DE VEROORZAAKTE HINDER STERK BEÏNVLOEDEN.

Voor elke taak denken we eerst na over wat we nodig hebben en hoe we we zullen te werk gaan.

Hoe organiseert moeder haar werk ? Hoe doet men het in de fabriek ? Wij ontvangen afgewerkte produkten en verzenden (half)afgewerkte artikelen.

Overleg kan : tijd besparen, moeite besparen, het resultaat verbeteren, de afgeleverde hoeveelheid verhogen, ongevallen voorkomen.

We beraden ons niet alleen, maar met allen die bij de zaak betrokke zijn.

6. SOLIDARITEIT IS GEEN IJDEL WOORD.

Terwijl wij slapen, werken anderen over heel de wereld : nachtarbeid, verschil in dagelijkse prestaties, uurverschil . . . de verpleegster en de hulpdiensten, het internationaal transport, het ploegenstelsel in de fabriek. De werkvoorwaarden zijn niet overal even gunstig : ondervoeding, geen werkgelegenheid, uitbuiting, onverantwoorde werkomstandigheden.

Ook buiten onze gezichtskring zijn mensen bestendig in de weer. Waarden we voldoende hun inzet ?

We steunen verantwoorde hulpverlenings- en steunacties. Niet alleen in eigen land is nog wat te doen, ook internationaal kunnen we pogen solidair te zijn.

7. HET BEGINT BIJ DE MENS :

Goede werkorganisatie steunt op doorzicht. Doorzicht steunt op goede opvoeding.

Er zijn in de wereld scholen en leerkrachten te kort. Analfabetisme en hongersnood hangen samen. Meer dan 600 miljoen jongeren genieten geen onderwijs.

We steunen alle organismen die armoede, honger, lijden, onwetendheid, . . . willen bestrijden : Unesco, Unicef, WHO, WFO . . .

NIVEAU 2
(5de Leerjaar)

6. WE HOUDEN DE NAAM EN DE FAAM VAN ONZE GEMEENTE
(STAD) HOOG.

Onze stad, onze gemeente heeft een goede naam op het vlak van . . .

Bezienswaardigheden : musea, tentoonstellingen . . .

Ontspanningsmogelijkheden : schaatsbaan, badinstellingen . . . Toerisme. . .

Naam van de gemeente (historisch), vlag of schild, bestuur van de gemeente.

NIVEAU 3
(6de Leerjaar)

6. WE HOUDEN DE GOEDE FAAM VAN ONS LAND HOOG, OOK IN HET BUITENLAND. NAAR ONS GEDRAG WORDT ONZE HELE GEMEENSCHAP BEOORDEELD.

Ons land bezit een faam in de wereld.

Historisch : wereldoorlogen.

Geografisch : ligging in Europese Gemeenschap.

Brussel : Europese hoofdstad.

Toeristisch : Kust - Kempen - Ardennen . . .

Cultureel : dichters, schilders, schrijvers . . .

Nationale vlag; regionale vlaggen : symbolische betekenis.

Bestuur : Koninkrijk - Kamers en Senaat.

NIVEAU 2

(5de Leerjaar)

- 2.2. We blijven uit de buurt bij vechtpartijen en ruzies. We zoeken zelf geen ruzie en gebruiken geen geweld.
Gevecht tussen militairen en burgers te . . .
Messen getrokken te . . . Rellen tussen studenten en . . .
Te dikwijls worden twisten beslecht door geweld met als gevolg doodslag.
Rol van politie en gerecht.
- 2.3 We passen de onderrichtingen nauwkeurig toe : blusapparaten, ontruiming.
Brand in . . . Flatgebouw uitgebrand. Auto brandt uit bij ongeval.
- Reglementen voor het voorkomen van brand en brandgevaar. Blustoestellen (werking), brandladders, brandoefeningen, brandweer, opbellen brandweer.
- 2.4. Geen ongepaste nieuwsgierigheid; geen ongewenste hinderende toeschouwers worden.
Hoogspanningskabel breekt en . . . Lek in de aardgasleiding veroorzaakt ontploffing te . . .
- Onze bronnen voor comfort komen dikwijls van ver. Energiecentrales. Risico's.
- 2.5. We leven de veiligheidsmaatregelen stipt na.
" *Geen toegang. Roken, vuur maken verboden* ". " *Brillen en maskers verplicht* ".
Reglementering van de arbeid is zeer uitgebreid t.o.v. loon, veiligheid, werkomstandigheden.
- 2.6. We helpen mee aan solidariteitsacties ten voordele van . . .
Storm over de kust. Visserboot vergaan. Cycloon boven . . . Oogst vernield door hagel. Plotselinge vorst. Slakkenbergen in beweging teisteren... Instorting van groeven te . . .
Natuurrampen kunnen ook ons land bedreigen. Rol van verzekeringen. Bij menselijk ingrijpen in de natuur is de mens soms zelf slachtoffer. Zich actief inzetten voor behoud van reservaten, natuurschoon . . .

NIVEAU 3

(6de Leerjaar)

- 2.2. We zijn niet gediend met geweld (want we lijden er onder) en we gebruiken er ook geen.

Gewapend conflict tussen . . . Rassenrellen te . . . Staatsgreep te . . . Militaire interventie te . . .

Geweld, rellen, incidenten, conflicten hebben meestal een plaatselijk maar kunnen een nationaal, internationaal karakter hebben. Ze leveren gevaar op voor iedereen en voor de vrede.

- 2.3. We zijn solidair bij internationale acties voor rampgebieden.

Reusachtige bosbrand te . . . Brand legt een woonwijk in as.

In sommige streken is brand een echte ramp. Er zijn observatieposten. Brandbestrijding. Mensen en dieren.

- 2.4. Wij wijzen gevaarlijke misrekeningen en speculaties af als strijdig met veiligheid, vooruitgang en welzijn.

Vliegtuig met atoomkop vermist, neergestort . . . Raket geraakt uit baan. Een misrekening van mensen kan ongevallen veroorzaken die rampzalig zijn.

- 2.5. Ook in het buitenland als toerist mogen we geen risico's nemen.

Mijnwerkers in Transvaal, Sinkiang, Pittsburg . . . dragen ook helmen en lampen. Slijpers dragen ook brillen.

Vormen van verplaatsingen in de bergen. Andere verkeersnormen. Kampeerreglement.

Overal worden in meerdere of mindere mate veiligheidsmaatregelen opgelegd.

- 2.6. We nemen deel aan solidariteitsacties op internationaal vlak.

Vulkaan in werking te . . . Lawines zaaien dood en vernieling te . . . Aardbeving te . . . Stuwdam breekt door te . . . Petroleumbrand te . . . Hittegolf te . . . Storm over de Noordzee.

Overal in de wereld zijn er rampen, die soms levens vergen.

Inzicht in het menselijk ingrijpen in de natuur en de verbreking van het evenwicht.

NIVEAU 2

(5de Leerjaar)

4. KIEZEN VRAAGT OVERLEG

Vooraleer we kiezen stellen we ons zo goed mogelijk op de hoogte.

B.v. Keuze van een sportgroep : waarde ? Werking ? Eisen ?

We leren hiervoor technische hulpmiddelen gebruiken (statistieken, gegevens verbruikersunie, enz). Bewustmaken van misleidingen, onwaarheden, gevaren die kunnen schuilen in publiciteitsuitingen.

We hoeden ons voor persoonlijke voorkeur, die niet te verklaren is of die anderen schaadt.

5. ANDEREN KIEZEN (TIJDELIJK) VOOR ONS.

Uitgangspunt : een verkiezing.

Het kiezen van gemeentelijke, provinciale en staatsoverheid.

*Behoorlijk inzicht inzake gemeentelijke (plaatselijke) verkiezingen.
Globaal inzicht in de rol van Kamer en Senaat.*

6. ONZE KEUZE IS MEESTAL BEPERKT (EVENALS ONZE VERANTWOORDELIJKHEID)

Soms hebben wij een beperkte keuze.

Soms is de keuze ruimer.

Soms is de keuze "vrij".

De keuzemogelijkheden vergroten naarmate we volwassen worden. Nu mogen we meer kiezen dan vroeger.

We leren bewust te zijn van onze beperkingen. De verantwoordelijkheid neemt toe naarmate we meer vrij zijn om te kiezen.

NIVEAU 3
(6de Leerjaar)

4. ZIN EN WANORDE VAN HET KIEZEN

Kiesplicht.
Stemrecht.
Geheime stemming.
Onthouden.

We moeten streven naar meer keuzemogelijkheden.

5. OOK OP WERELDVLAKE WORDT ER HEEL WAT VOOR ONS
(VOOR ANDERE LANDEN) GEKOZEN

Enige kennis van : Verklaring van de rechten van het kind.
Universele rechten van de mens.
Organisatie van Unicef.

6. STREVEN NAAR VRIJHEID VAN KEUZE

- *Streven naar meer verantwoordelijkheid en medezeggenschap door eenieder.*
- *Bespreken en zoeken naar nieuwe vormen van gemeenschapsordening en manieren om de (vrije) keuze uit te drukken.*

Bewust opteren voor een democratische houding.

NIVEAU 2

(5de Leerjaar)

4. HOUDINGEN EN CONFLICTEN TUSSEN GROEPEN

Meningsverschillen, tegenstellingen, conflicten tussen al dan niet gelijke en gelijkaardige groepen waartoe men niet behoort (politieke, syndicale, kunst . . .), over b.v. taalverhoudingen, inwendige organisaties, manifestaties op de openbare weg, eisenprogramma's . . .

Meningsverschillen over b.v. wat men al dan niet mag of moet, over bezit en gebruik.

Steeds bereid zijn tot opbouwende dialoog met als uitgangspunt : respect voor wederzijdse en gelijkopgaande rechten en plichten met als streefdoel : eenheid in verscheidenheid ten voordele van de algemeenheid.

5. WAAR HET OP AANKOMT (SYNTHESE) — HOUDING :

Beslissingen van het bestuur loyaal uitvoeren;

Een taak loyaal uitvoeren.

Geen conflicten uitlokken.

De tegenstander is niet steeds een vijand.

NIVEAU 3 (6de Leerjaar)

4. CONFLICTEN TUSSEN GROEPEN EN LANDEN

Maak zoveel mogelijk gebruik van de beschikbare middelen om uw mening te vormen en te verspreiden.

Kijk niet neer op andersdenkenden en hun symbolen.

Nooit vooringenomen zijn, maar steeds open staan voor de feiten en hun betekenis.

Steeds en overal ijveren voor de vrede, goede nabuurschap, vreedzame coëxistentie, universaliteit.

Vermijd storingen die de gemeenschap benadelen. Blijf altijd eerlijk en waardig.

Denk er steeds aan : tegenover elk recht staat een gelijkwaardige plicht; elke plicht impliceert een recht. Leer ze beide aanvaarden voor jezelf en voor de anderen.

5. WAAR HET OP AANKOMT (SYNTHESE)

Op internationaal vlak gelden bijna overal dezelfde overeenkomsten als op nationaal vlak, met soms nochtans particuliere, voor ons soms vreemde maar daarom niet minderwaardige of belachelijke of verwerpelijke opvattingen en gewoonten.

Er is nog veel te doen inde wereld. Onder een andere vorm manifesteert zich elders soms precies hetzelfde als in eigen land.

Waar ook ter wereld een mens lijdt of hem onrecht wordt gedaan, het gaat u aan, want het is uw medemens.